

Nyelvtan, diskurzus, megismerés

A magyar nyelv funkcionális leírása

2019. március 28–29.
ELTE BTK, 1088 Budapest, Múzeum krt. 4/A

Absztraktfüzet

Az ELTE DiAGram Funkcionális nyelvészeti műhely
és a Magyar Nyelvtudományi Társaság konferenciája

DOMONKOSI ÁGNES

„Tetszettem volna magamat megvédeni...”

A tetszikelő szerkezetek formai és funkcionális lehetőségei

Az előadás célja annak bemutatása, hogy a tetszik segédige főnévi igenévvél kiegészülő szerkezetei (pl. *Hogy tetszik lenni?*) milyen komplex szemantikai tartalmak kidolgozásához járulhatnak hozzá (Lengyel 2000, Tolcsvai Nagy 2017), mennyiben képeznek le másképp egy adott folyamatot, mint igével kifejezett megfelelőik (*Őn téved ~ Tévedni tetszik*).

Az udvariassági funkciójú, segédigés analitikus igealakok prototipikusan olyan nem-tegező közlésekbe épülnek (Koutny 2004, Domonkosi–Kuna 2015, 2016), amelyekben a hallgató a reprezentált elemi jelenet elsődleges szereplője, azonban a konstrukció lehetővé teszi, hogy nyelvilag kidolgozatlan maradjon (pl. *Tetszik érteni?*). Az előadás rámutat, hogy a *tetszik* használata a beszélőnek a hallgatóhoz való viszonyulását profilálja, a kidolgozatlanág révén elért személytelenség és távolítás pedig hozzájárul az udvariassági szerep érvényesüléséhez.

Az előadás internetes keresőkkel szisztematikusan gyűjtött nyelvi példákra, az MNSz2 korpuszadataira, illetve diskurzuskiegészítő tesztekben származó nyelvi adatokra egyaránt építve mutatja be a tetszikelő szerkezet megvalósulásának változatait:

- (i) tárgyalja a reprezentált jelenet szereplője nyelvi megjelenítésének vokatívuszi (pl. *Azt tetszik mondani, képviselőtársam, hogy az ellenfél gyakorlatilag nem jut szóhoz*), datívuszi (pl. *A néninek börtönben is tetszett lenni?*), alanyi (pl. *Ha valaki nem ezen az úton megy, akkor belesik abba a téves logikába, amit Őn tetszett mondani*) lehetőségét,
- (ii) mérlegeli a többes számú forma szerepét az alanyi pozíció lehetőségének kialakulásában (pl. *Az egész projektet szintén önök tetszettek előkészíteni*),
- (iii) rámutat, hogy a segédige időbeli paradigmájának leírt hiányossága (Lengyel 2000) ellenére főként a felnőttekhez forduló gyermeki használatban adathozhatóak jövő idejű példák (*El fog tetszeni jönni velünk kirándulni?*),
- (iv) bemutatja, hogy a szerkezet bizonyos grammatikai típusai hogyan járnak együtt egyes tipikus funkcióival (pl. a múlt idő feltételes mód, sgi+inf. sorrend – rosszállás: *Tetszett volna jobban figyelni!*),
- (v) szemlélteti, hogy a tipikusan 3. személyű forma 1. és 2. személyű megvalósulásai megidéztet diskurzusokat jeleznek, így gyakran ironikusak (*Jobb híján haza tetszettem menni, meg tetszettem írni az e-mailt*),
- (vi) áttekinti azokat a nyelvi lehetőségeket, amelyek egyrészt a szerkezeti bonyolultságra (*El tetszik lenni tévedve lenni – Esterházy*), másrészt a deszemantizált segédige eredeti jelentésére (*El tetszett késni? Nem tetszett, de igen*) reflektálnak.

Kulcsszavak: tetszikelés, segédigés analitikus szerkezetek, deszemantizált segédige, hiányos paradigma

Irodalom

- Domonkosi Ágnes – Kuna Ágnes 2015. A tetszikelés szociokulturális értéke. A tetszikelő kapcsolattartás szerepe az orvos–beteg kommunikációban. *Magyar Nyelvőr* 139: 39–63.
- Domonkosi Ágnes – Kuna Ágnes 2016. „Hanyadikra tetszik menni?” A kor szerepe a tetszikelés használatában. In Balázs Géza – Veszelszki Ágnes (szerk.): *Generációk nyelve*. ELTE Mai Magyar Nyelvi Tanszék – Inter – Magyar Szemiotikai Társaság. Budapest. 273–285.
- Koutny Iлона 2004. A 3. út: a tetszikelés. *VII. Nemzetközi Magyar Nyelvészeti Kongresszus*. Budapest. <http://www.nytud.hu/NMNYK/eloadas/koutny-ho.rtf>. (Utolsó elérés: 2019. márc. 8.)
- Lengyel Klára 2000. A segédigék és származékaik. In Keszler Borbála (szerk.): *Magyar grammatika*. Nemzeti Tankönyvkiadó. Budapest. 252–258.
- Tolcsvai Nagy Gábor 2017. Jelentéstan. In Tolcsvai Nagy Gábor (szerk.): *Nyelvtan*. Budapest. Osiris. 207–466.